

Sytuacja Romów w Słowacji podczas pandemii COVID-19

Streszczenie: Prezentowany artykuł przedstawia najważniejsze działania państwa skierowane wobec Romów i marginalizowanych społeczności podczas pandemii COVID-19. W marcu 2020 roku na Słowacji został ogłoszony stan wyjątkowy w związku z rozprzestrzeniającą się pandemią, która dla mieszkańców Republiki Słowackiej skutkowała natychmiastowym ograniczeniem kontaktów, przejawiającym się zamknięciem wszystkich typów szkół, placówek i wielu miejsc pracy. Obowiązkowa masowa kwarantanna całych marginalizowanych społeczności wzbudziła obawy organizacji pozarządowych co do równego traktowania osób żyjących w społecznościach romskich na Słowacji. Szacunkowo nawet 70% romskich dzieci nie było objętych edukacją na odległość podczas pierwszej fali pandemii, a do 60% nie miało kontaktu z pedagogiem. Wyposażenie techniczne, dostęp do systemów edukacyjnych, ale także zasięg Internetu w miastach i gminach stały się przeszkodami w edukacji.

Słowa kluczowe: COVID-19, marginalizowane społeczności, edukacja na odległość, kwarantanna, dyskryminacja

Wstęp

W związku z pojawieniem się zagrożenia zdrowia publicznego i koniecznością podjęcia działań zgodnie z Ustawą o cywilnej ochronie ludności rząd Republiki Słowackiej na terytorium Republiki Słowackiej w dniu 11 marca 2020 roku ogłosił sytuację wyjątkową, a Uchwałą Rządu nr 45/2020 z dnia 15 marca ogłosił stan wyjątkowy. Wszyscy obywatele, którzy w tym czasie wrócili do Słowacji, musieli przejść obowiązkową kwarantannę domową przez co najmniej 14 dni. Z dnia na dzień zostały zamknięte wszystkie trzy lotniska

międzynarodowe, ograniczona została komunikacja autobusowa i kolejowa, zamknięto placówki gastronomiczne, a edukację dzieci przeniesiono ze szkół do środowiska on-line. Wszystkie usługi socjalne i specjalistyczne, nastawione na rozwiązywanie problemów marginalizowanych społeczności, jak np. terenowa praca socjalna i działalność ośrodków oświaty, skupiły swoją uwagę wyłącznie na eliminowanie rozprzestrzeniania się choroby COVID-19. Dwa lata takich restrykcyjnych kroków tylko pogłębiły niekorzystną sytuację obywateli w ubogich, segregowanych społecznościach i umocniły stereotypy oraz uprzedzenia wobec romskiej mniejszości narodowej. Aktualnie nie jesteśmy jeszcze w stanie podać ogólnego wpływu, jaki miała pandemia na edukację dzieci. Możemy jednak częściowo zmapować skutki edukacji na odległość u romskich dzieci ze społeczności, jak również wyraźnie dyskryminujące środki kwarantanny państwa wobec Romów w niektórych lokalizacjach w Słowacji w czasie tzw. pierwszej fali rozprzestrzeniania się koronawirusa COVID-19.

Wpływ pandemii na marginalizowane społeczności

Obywatele z marginalizowanych romskich społeczności (MRS) umierali w drugiej fali pandemii dwa razy częściej niż ludność większościowa, gdyż w ramach tej populacji zmarło o 40% więcej osób niż w okresach poprzednich. Jednocześnie pandemia zatrzymała znaczący postęp w integracji osób z marginalizowanych romskich społeczności na rynku pracy. W ciągu ostatnich dziesięciu lat liczba osób zatrudnionych z marginalizowanych romskich społeczności podwoiła się, a różnica w porównaniu z większością znacznie się zmniejszyła. Skutki obecnego kryzysu mogą być jednak dla obywateli z marginalizowanych romskich społeczności bardziej znaczące, gdyż przed pandemią aż 80% stało w obliczu ryzyka ubóstwa. Jednocześnie najuboższe romskie rodziny podczas pandemii straciły część pomocy w postaci dopłat do obiadów i dodatków aktywizacyjnych (Hidas a kol., 2022). Rodziny w potrzebie materialnej podczas pandemii straciły część wsparcia w postaci dodatków aktywizacyjnych. Ponadto w okresie, kiedy były zamknięte szkoły, nie wydawano dotowanych obiadów dla dzieci. Ponieważ większość ludności z marginalizowanych romskich społeczności znajduje się poza rynkiem pracy, są w większej mierze zależni od pomocy w potrzebie materialnej niż populacja większościowa. Prawie 6% obywateli z marginalizowanych romskich społeczności znajduje się w systemie pomocy potrzeby materialnej, przy czym w społeczeństwie większościowym nie jest to nawet 1% populacji.

Pandemia ograniczyła również świadczenie pomocy społecznej, które jest tak ważne dla rodzin o niskich dochodach (Mýtna Kureková et al., 2013).

Negatywne skutki pandemii były dla obywateli z marginalizowanych romskich społeczności najbardziej widoczne ze zdrowotnego punktu widzenia. Zgodnie z wynikami badań, to przede wszystkim członkowie marginalizowanych romskich społeczności borykają się z gorszymi warunkami życia, które mają wpływ na ich zdrowie (UE FRA 2016; OECD, 2019). Przejawia się to znacznie niższą długością życia i wyższą śmiertelnością niemowląt (EC, 2014). Pandemia te statystyki ze względu na nadmierną liczbę zgonów jeszcze pogorszyła. Jednocześnie opieka zdrowotna jest dla osób z marginalizowanych romskich społeczności mniej dostępna z przyczyn finansowych, większej odległości od miejsca zamieszkania czy dyskryminacji (UHP i spol., 2020). Z punktu widzenia zakażeń i śmiertelności osoby z marginalizowanych grup narażonych bardziej pod względem socjalnym zostały bardziej dotknięte pandemią, także ze względu na gorszy styl i warunki życia (OECD, 2021a). Długotrwałe trudniejsze warunki życia mają tendencję przejawiać się nie tylko w ograniczonych możliwościach profilaktycznych, ale także w bardziej ryzykownym zachowaniu (Belak et al., 2018).

W Słowacji pandemia w pierwszej i drugiej fali pochłonęła w porównaniu z populacją większościową znacznie więcej ofiar z populacji marginalizowanych romskich społeczności. W porównaniu z przeciętną z lat 2015–2019, w 2021 roku liczba zgonów osób z marginalizowanych romskich społeczności wzrosła nawet o 44% w porównaniu z 21% w populacji większościowej. Populacja marginalizowanych romskich społeczności ma przy tym młodszą strukturę wiekową niż populacja większościowa (OECD, 2019). Gdyby odsetek osób starszych w wieku powyżej 60 lat był w tej populacji podobny do populacji większościowej, liczba zgonów wzrosłaby trzykrotnie. Według organizacji Zdrowe Regiony (*Zdravé regióny*) liczba zgonów w marginalizowanej romskiej społeczności była w przeliczeniu na obywatela podczas drugiej fali mniej więcej dwukrotnie wyższa niż w populacji ogólnej w identycznych przedziałach wiekowych. Zgony były wynikiem uzyskania znacznej odporności, która szacunkowo osiągnęła w ramach marginalizowanych romskich społeczności co najmniej 30% populacji (Belák & Grauzelová, 2021 In Hidas a kol., 2022).

Osady w kwarantannie

Decyzją Głównego Inspektora Sanitarnego (*hlavný hygienik*) Republiki Słowackiej na przełomie marca i kwietnia 2020 roku kwarantannie zostało pod-

danych całych pięć osad romskich w gminach Krompachy, Bystrany i Žehra w powiecie Spišská Nová Ves. Miało chodzić o przypadki, gdy w osadzie będzie więcej niż 10% osób, u których zostanie stwierdzony pozytywny wynik testu na chorobę COVID-19, oraz kiedy nie ma sensu poddawanie ludzi kwarantannie w obiektach zakwaterowania, ale konieczne jest poddać kwarantannie osadę jako całość (Mikas, 2020).

Organizacja pozarządowa Amnesty International zwróciła jednak uwagę na fakt, że osady romskie zostały zamknięte w obowiązkowej kwarantannie przy asyście policji i wojska bez dowodów na to, że społeczności te podczas pandemii przedstawiają zagrożenie dla zdrowia publicznego. Według dostępnych informacji jednocześnie rząd słowacki nie był w stanie udowodnić, że przed podjęciem decyzji o wprowadzeniu obowiązkowej masowej kwarantanny w dostatecznej mierze rozważył wszystkie inne, mniej restrykcyjne środki (takie jak dobrowolna izolacja chorych). Jak dalej stwierdzono w raporcie: „...władze słowackie nie zapewniły Romom i Romkom poddanym kwarantannie dostępu do jasnych, zrozumiałych i sensownych informacji na temat czasu trwania i warunków obowiązkowej kwarantanny. Rodziny romskie żyjące w dotkniętych osadach w tym samym czasie nie mają odpowiedniego dostępu do bieżącej wody, urządzeń i potrzeb sanitarnych oraz artykułów żywnościowych i opieki zdrowotnej. Jeżeli władze przy wprowadzaniu środków kwarantanny nie uwzględnią specjalnych potrzeb i warunków życia społeczności romskich, może to prowadzić do ich dyskryminacji” (Amnesty International, 2020)¹. Odnośnie do wprowadzania kwarantanny w romskich osadach wypowiedział się także były pełnomocnik ds. społeczności romskich Ravasz, który skrytykował przede wszystkim tzw. podejście zmilitaryzowane w rozwiązywaniu sytuacji w osadach. Chodziło przede wszystkim o wizytę premiera i jego zespołu bezpośrednio w osadach, gdzie przyleciał helikopterem, testowanie Romów i Romek przez personel wojskowy. Ravasz argumentował, że takie podejście tylko stygmatyzuje Romów w ramach społeczności, nadaje wymiar etniczny chorobie i niszczy współzycie Romów z lo-

¹ Wprowadzeniu tych środków w kraju towarzyszyła coraz bardziej wroga retoryka, często wykorzystywana przez polityków do stygmatyzacji Romów i Romek oraz do wprowadzania bardziej represyjnych środków antyepidemiologicznych. Na przykład w Bułgarii koalicyjna partia Bułgarski Ruch Narodowy (VMRO) uznała dzielnice z większością populacji romskiej za „prawdziwe gniazda zakażenia”, które zbiorowo zagrażają populacji większościowej, i domagała się ich zamknięcia. Taka nienawistna retoryka może jeszcze bardziej marginalizować już i tak izolowane grupy.

kalną populacją większościową (Ravasz, 2020). Warto dodać, że kwarantanna w tych gminach została zniesiona po długich 22 dniach (Romata, 2020).

Edukacja na odległość uczniów ze społeczności romskich podczas pandemii

Podczas pierwszej fali pandemii COVID-19 około 70% romskich dzieci nie brało udziału w nauczaniu na odległość, a 60% romskich dzieci nie miało kontaktu z pedagogiem. Romskie dzieci mają jednak problem z kształceniem się nawet wtedy, gdy pandemii nie ma. Mają niskie edukacyjne i życiowe cele oraz często opuszczają zajęcia szkolne, ponieważ są zmęczone w wyniku kiepskich warunków socjalnych i rodzinnych lub często chorują. Szkoły budowane w pobliżu ubogich osad są często przestrzennie segregowane, co pogarsza ogólną socjalizację romskich dzieci. Utrudnia to również ich przejście na wyższy poziom kształcenia i integrację do społeczeństwa (Rafael, 2021).

Okazuje się, że ubodzy romscy uczniowie w ramach kształcenia na odległość nie mogą lub nie potrafią włączyć się do zajęć online. Ich domy nie dysponują wyposażeniem przestrzennym, higienicznym i potrzebnym wyposażeniem technicznym. Niewystarczający dostęp do aparatu telefonicznego, Internetu oraz braki umiejętności obsługi komputera tych uczniów oraz ich rodziców stawia ich również w gorszej sytuacji w tej dziedzinie edukacji w porównaniu z możliwościami populacji większościowej. W przypadku rodzin, które mają znacznie ograniczone możliwości korzystania z Internetu i sieci społecznościowych, kształcenie na odległość realizowane jest poprzez dystrybucję kart pracy do odpowiedniej rodziny dziecka przez terenowego pracownika socjalnego, asystenta nauczyciela lub pracownika centrum danej społeczności. Niezależnie od tego, czy kształcenie na odległość dla uczniów z marginalizowanych romskich społeczności realizowane jest w formie online albo offline, w obu przypadkach obserwujemy, jak w znacznie bardziej widocznym stopniu odtwarza złe warunki rodzin i szerszej społeczności uczniów. Chodzi o bariery, które w sposób znaczący komplikują kształcenie na odległość tych uczniów albo całkowicie uniemożliwiają jego realizację:

- okazuje się również, jak niski poziom wykształcenia rodziców przekłada się na edukację na odległość ich dzieci – dlatego wielu rodziców nie potrafiło przyjąć roli potencjalnych korepetytorów, lecz znalazło się raczej w niechcianej roli uczniów;

- rodzice i dzieci z marginalizowanych romskich społeczności spotykają się z nadmiarem informacji i zadań edukacyjnych, które nie są dla nich zrozumiałe, co powoduje u nich frustrację i brak zainteresowania;
- w ubogich społecznościach obserwować można brak kontaktów społecznych, interakcji i wzorów do naśladowania, które mogłyby wpłynąć na wyższą motywację i wyniki uczniów;
- kształcenie na odległość niesie ze sobą również wyższe wymagania w zakresie organizacji nauczania, kładzie większy nacisk na samoorganizację, samoregulację, dłuższą koncentrację i samodzielność, co w przypadku dzieci żyjących w większych kolektywach i społecznościach jest znacznie trudniejsze do osiągnięcia;
- nauczyciele twierdzą, że kształcenie na odległość jest limitowane dla ich uczniów także z tego powodu, że zdecydowana większość z nich ma specjalne potrzeby wychowawczo-edukacyjne, a także odgrywa tu ważną rolę bariera językowa (Rafael and Krejčíková, 2020).

Przeciętnie zaledwie 30% uczniów ze społeczności romskich było w czasie kryzysu edukacyjnego włączonych do edukacji na odległość – bądź w formie online, bądź offline, uczniowie ci później, w czerwcu, czyli ostatnim miesiącu przed końcem roku szkolnego, zdecydowali się dobrowolnie uczęszczać do szkoły i uczestniczyć w prezencyjnej formie kształcenia. Wyniki sondażu, zwłaszcza ze wschodniej Słowacji, pokazują nam, że w niektórych określonych społecznościach wykluczonych w czasie kryzysu do edukacji nie włączyło się 90%, a w niektórych nawet 100% uczniów (Rafael and Krajčíková, 2020).

Konkluzje

W przedstawionym artykule autor częściowo mapuje sytuację Romów w Słowacji w czasie pandemii COVID-19. Powodem jest dotąd niepublikowana statystyka, baza danych i badania, które wskazywałyby, w jaki sposób radzili sobie sami Romowie żyjący w wykluczonych społecznościach z pandemią. Jedno jest pewne. Romskie dzieci były dotknięte pandemią w okresie nauczania na odległość kilkakrotnie bardziej niż dzieci z populacji większościowej, a Romowie w społecznościach wykluczonych podczas pierwszej fali narażeni byli na nieuzasadnione represyjne środki bezpieczeństwa ze strony państwa, pomimo podjętych uchwał, które takie podejście negowały.

Bibliografia

- Amnesty International. 2020. *Karantény rómskych osád v Bulharsku a na Slovensku si vyžadujú naliehavú pozornosť*. <https://www.amnesty.sk/otvoreny-list-rade-europy-karanteny-romskych-osad-v-bulharsku-a-na-slovensku-si-vyžaduju-naliehavu-pozornosť/> (30.05.2022).
- Belak, A., Madarasova Geckova, A., van Dijk, J.P. and Reijneveld, S.A. 2018. Why don't segregated Roma do more for their health? An explanatory framework from an ethnographic study in Slovakia. *International Journal of Public Health*. **63** (9), 1123–1131. <https://doi.org/10.1007/s00038-018-1134-2>.
- FRA. 2016. Second European Union Minorities and Discrimination Survey, Roma – Selected findings, European Agency for Fundamental Rights, Luxembourg, <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/eumidis-ii-roma-selected-findings>.
- Hidas, S. a kol. 2022. *Vplyv pandémie na marginalizované rómske komunity*. Bratislava: UHP a IFP. Dostupne na: https://www.mfsr.sk/files/archiv/80/2022_1_Vplyv-pandemie-na-MRK_final.pdf.
- Mikas, J. 2020. *Plán riešenia ochorenia COVID-19 v marginalizovaných rómskych komunitách*. [online]. [cyt. 30.05.2022]. Dostupne na: https://www.uvz-sr.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=4166:plan-rieniia-ochorenia-covid-19-v-marginalizovanych-romskych-komunitach&catid=250:koronavirus-2019-ncov&Itemid=153.
- Mýtna Kureková, L., Salner, A. and Farenzenová, M. 2013. Implementation of Activation Works in Slovakia: Evaluation and Recommendations for Policy Change, Final Report, Slovak Governance Institute, Bratislava, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2405808>.
- OECD. 2019. OECD Economic Surveys: Slovak Republic 2019, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-svk-2019-en.
- OECD. 2021a. OECD Health at a Glance, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/ae3016b9-en>.
- Rafael, V. 2021. *Do vzdelávania sa nezapojilo 70 percent rómskych detí*. (31.05.2022). <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/585349-do-vzdelavania-sa-nezapojilo-70-percent-romskych-deti/>.
- Rafael, V. and Krejčíková, K. 2020. *Správa o dištančnom vzdelávaní žiakov z rómskych komunit počas pandémie COVID-19*. Bratislava: eduRoma, ISBN 978-80-972680-8-4.
- Ravasz, A. 2020. *Neobetujeme Rómov koronavírusu*. <https://dennikn.sk/1847811/neobetujeme-romov-koronavirusu/> (31.05.2022).

Romata. 2020. *RÚVZ zrušil karanténu troch osád v Krompachoch, informoval premiér*. <https://www.romata.sk/article/934/ruvz-zrusil-karantenu-troch-osad-v-krompachoch-informoval-premier-> (31.05.2022).

ÚHP, IVP a ISP. 2020. *Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením – Záverečná správa, Útvar hodnoty za peniaze, Inštitút vzdelávacej politiky a Inštitút sociálnej politiky*. <http://www.mfsr.sk/files/archiv/65/ReviziavydavkovnaohrozeneskupinyZSverziaFINAL3.pdf>.

Situation of Roma in Slovakia during COVID-19 pandemic

Abstract: The article presented here presents the most important state measures directed at Roma and marginalized communities during the CoCOVID-19 pandemic. In March 2020, a state of emergency was declared in Slovakia in connection with the spread of the pandemic, which for the residents of the Slovak Republic resulted in an immediate restriction of contacts, manifested in the closure of all types of schools, institutions and many workplaces. The mandatory mass quarantine of entire marginalized communities has raised NGO concerns about the equal treatment of people living in Roma communities in Slovakia. It is estimated that up to 70 percent of Roma children were not receiving distance education during the first wave of the pandemic, and up to 60 percent had no contact with an educator. Technical equipment, access to educational systems, but also Internet coverage in cities and municipalities became obstacles to education.

Keywords: COVID-19, marginalized communities, distance education, quarantine, discrimination

Translated by Ivan Rác